

МАРИО Н. КАЛИК<sup>1</sup>

УНИВЕРЗИТЕТУ БЕОГРАДУ  
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

РАТКО М. МИТРОВИЋ<sup>2</sup>

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ  
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ  
КАТЕДРА ЗА ФИЛОЗОФИЈУ

# ДРУШТВЕНО-ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ И ПОЛИТИКА ЗАПАДНЕ СОЦИЈАЛДЕМОКРАТИЈЕ И СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ИНТЕРНАЦИОНАЛЕ (*део први: њериод од I св. раша до 1989. године*)

**САЖЕТАК.** Основни циљ рада јесте указивање на историјско кретање западне социјалдемократије и Социјалистичке интернационале и условно говорећи подсећање како су се утопијска обећања и револуционарни жар топили и више-мање готово нестали. Историјска трајекторија социјалдемократије на Западу сугерише да је основни мотив била и остала борба против комунизма: једине историјске и делатне алтернативе капитализму која се икада појавила. Утолико није за чуђење нестајање поделе на класичну левицу и десницу у оквиру политичког спектра. Галиматијас десног популизма, паралевих покрета, ретрадиционализација и повратак религије, константно урушавање радничких права и социјалне сигурности уз истовремено неспутано ширење слободе за

<sup>1</sup> supermario\_fkm@yahoo.com

<sup>2</sup> ratkom1@mts.rs

Рад је примљен 10. априла 2019, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 14. јуна 2019.

капитал, логична су последица одустајања од борбе за бољи и другачији свет. Радикална промена, раскид са светињом приватне својине изричито су у прогласима и декларацијама Социјалистичке интернационале стављени *ad astra*. Одустајање од истинског социјализма, последично пактирање са хегемоним неолибералним капитализмом, његова презервација, као и даље ширење, у форми социјалдемократије, чине вероватно најконзервативнију друштвено-историјску снагу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: западна социјалдемократија; Социјалистичка интернационала; социјализам; комунизам; марксизам; империјализам; капитализам.

Сукоби и расколи између различитих фракција, партија и организација, па и држава и читавих међудржавних савеза и блокова обележава историју међународног радничког и социјалистичког покрета, које су, током дужих или краћих временских периода, предводиле снаге које су себе, с мањим или већим правом, називале социјалистичким.

## 1. ПЕРИОД ДО ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Прво озбиљније разилажење десило се већ на почетку Првог светског рата, у супротстављеним ставовима према питању одобравања ратних кредита. Већина европских социјалдемократских партија гласала је тада за ратне кредите својих влада. У Социјалдемократској партији Немачке (у даљем тексту: СПД) само мала група око Карла Либкнехта и Розе Луксембург није одобравала ратне кредите<sup>3</sup>. У Србији је познат случај Димитрија Туцовића, оснивача Српске социјалдемократске партије, који уочи Првог светског рата није гласао за ратне кредите, али је часно ступио у српску војску и положио живот у одбрани своје домовине, као командир 1. вода, 1. чете, 4. батаљона и 1. пука Моравске дивизије, 1914. у Колубарској бици.<sup>4</sup>

<sup>3</sup> Занимљиво је да су немачке и аустријске социјалдемократе своју подршку рату правдале „племенитим циљем ослобођења руског народа од царистичке чизме“, па чак и „одбраном европских цивилизацијских вредности“, што се врло често и данас чује у прилог апологије западног империјализма. Интересантан податак је и да је немачки план био да се, у случају победе, формира средњеевропска политичко-трговинска унија под немачком хегемонијом, што у много чему подсећа на економски однос централних и периферних земаља данашње Европске уније (в. Stefanović, 2014, 28. jul).

Други, преломни моменат била је победа социјалистичке револуције у Русији 1917. године и талас револуционарних кретања који је, покренут успехом руских бољшевика, почео да се шири ка Западу. Док је радикалније крило европске социјалдемократије настојало да оствари револуцију и у својим земљама, већина социјалдемократских партија опет је била на супротној страни, опредељена за смиривање, па и гушење револуционарних снага и енергија, ако треба и силом. Темељно различит однос према револуцији постао је вододелница унутар социјалистичког покрета који је пресудно обележавао и сва потоња неслагања и конфронтације.

### 1.1. РУСКИ БОЉШЕВИЦИ И МЕЊШЕВИЦИ

Један моменат из историје руске револуције илуструје овај одлучујући сукоб који се касније, у сличним облицима, понављао на простору средње и западне Европе. У сврху гушења устанка радника и војника у Петрограду, почетком јула 1917. године, ангажоване су снаге сачињене од козачких пукова и дивизија под заповедништвом Г. П. Мазуренка, члана Централног комитета Социјалистичке револуционарне партије (познатије као „есери“). Свечани погреб није приређен страдалим радницима, војницима и морнарима, већ мртвим Козацима из снага реда. Том приликом су вођа есера В. Черњов и вођа мењшевика М. Скобелев, мислећи да бране „револуцију“, положили венце у име извршног комитета петроградског совјета с натписима: „Браниоцима револуције, жртвама које су пале, вршећи свој револуционарни задатак“. Лењин је тада избегао судбину која је у Немачкој снашла Розу Луксембург и Карла Либкнехта осамнаест месеци касније, пошто се, након пораза у Смољном, претходно повукао у илегалу (Медведев, 1986, стр. 198). Наравно, не треба посебно наглашавати да су бољшевици касније, по освајању власти, узвратили есерима и мењшевицима још и већом мером. Али, на овом примеру може се једним делом разумети зашто.

### 1.2. СЛУЧАЈ ФРИДРИХА ЕБЕРТА

Случај вође немачких социјалдемократа из тог периода Фридриха Еберта, у чију част фондација СПД-а данас носи име, и његових

<sup>4</sup> „Нећу ни сада, као што нисам никада ни помишљао, да себе склањам од судбине која прати цео народ.“, одговорио је своме оцу када га је овај молио да се „мане ћораво посла“ (Самарцић, 2014, 20. новембар).

најближих сарадника, нарочито је значајан и сликовит за разумевање разлога обостране мржње и непријатељства социјалдемократа и комуниста. Крајем 1918. године, широм Немачке издијали су народни устанци све док у Минхену 7–8. новембра није формирана Баварска револуционарна влада и цар абдицирао у Берлину. Иако је тада фактички сва власт прешла у руке Еберта и СПД-а, они нису уважили корениту промену атмосфере. Сазвали су уставотворну скупштину водећи рачуна да обезбеде миран прелазак власти. Дванаестог новембра 1918. Влада је издала свој проглас. Са циљем „да реализује социјалистички програм“ она је набројала своје непосредне приоритете. Био је то солидан каталог реформи. Али након почетне декларације није било ни речи о социјализму као таквом, а сасвим су изостављени битни социјалистички захтеви као што је подруштљавање средстава за производњу. Између редова се видело да лидери СПД-а не размишљају толико о социјалистичкој изградњи колико о мирном преласку на парламентарну владавину. Тако је дошло до Ебертовог савеза с војском против „бољшевизма“. Предајући армију Еберту, виша команда заштитила је официрски корпус од демократизације путем војничких савета која се спровела у Русији. Сам Еберт иначе је одбацивао демократију војничких савета. Предност је дао оквиру старог поретка уместо да се определи за нешто ново. Тиме је омогућио прибегавање репресији у кризним ситуацијама. Када је крајем децембра одобрио формирање добровољачких јединица (*Freikorps*) против левице управо то се и догодило. Наиме, у низу драматичних догађаја између 6. и 28. децембра 1918. чланови владе из редова СПД-а унилатерално су наступили против радикалног крила револуције – најпре су угушили демонстрације „спартаковаца“ с кобним исходом по 16 демонстраната, а затим покушали да разоружају народни морнарички дивизион који је заузео краљевски дворца, што је симболизовало народне аспекте револуције 1918. Те акције изједначиле су СПД са новооснованим снагама реда.

Када је у јануару 1919. избила побуна против Еберове владе, на коју су позвали револуционарни представници синдиката и новооснована Комунистичка партија Немачке (КПД), побуна је била енергично угушена, њене вође Карл Либкнехт и Роза Луксембург били су убијени, а у „Берлину је заведен ред“. Снаге које су великом окрутношћу сузбиле устанак предводио је Густав Носке, социјалдемократа и синдикални вођа. „Неко мора преузети улогу крвљу омаштеног пса“, изјавио је Носке пре почетка сук-

да, „и ја се те одговорности не дојим“ (Медведев, 1986, стр. 198). Треба ли онда да се чудимо што су каснији случајеви обрачуна комуниста са социјалдемократата, тамо где је такав сукоб избијао, били не мање крвави? Тиме што је одбио да се супротстави милитаризму, што није преобразио бирократију и судство, што је избегавао аграрну реформу и изврдавао подруштвљавање, СПД је лишио нови републикански политички поредак солидне социјалне основе. Уставотворна скупштина, а не савети који су проносили идеју непосредне демократије, постала је центар дискусије. Поборници „бољшевичкијег“ приступа у форумима радничког покрета маргинализовани су. Не само што је СПД пропустио да искористи повољну прилику за револуцију већ је и стратегија којој је дао предност захтевала активну ликвидацију савета. У име једне врсте демократије – парламентарног конституционализма – друга врста морала је бити угушена (Или, 2007, стр. 236–240). Управо тај двоструки карактер дефинисао је нову социјалдемократију: не само њена решеност да постане „одговорна“ партија власти, која сарађује са другим партијама и надзире уставне механизме већ и њена амбиција да стави под контролу радикалније активисте, уз спремност да против својих револуционарних опонената употреби и силу. Тако је социјалдемократија упала у клопку контрареволуционарног савезништва са владајућом класом, што је угушило њен некадашњи радикализам и окренуло је против масовних народних покрета које је, по својим изјавама, представљала (Или, 2007, стр. 312).

### 1.3. ГРАЂАНСКИ РАТ У ШПАНИЈИ

Следећи случај грађанског рата у Шпанији и судбине Народног фронта такође показује опортунизам и издају револуционарних идеала од стране социјалдемократских партија, нарочито када су комотно ушушкане на власти. Пружање помоћи Шпанији изгледало је као очигледан приоритет којим би тадашња влада социјалистичког лидера Леона Блума у Француској требало да се бави. Али, уместо да инсистира на војним споразумима потписаним са Шпанијом, Блум је, под притиском министарства унутрашњих послова, британске владе, радикала из сопственог кабинета и десничарске штампе, попустио и обуставио војну помоћ. Штавише, потписао је међународни Споразум о немешању у тренутку када су Италија и Немачка пуном паром помагале Франковим националистима. Била је то катастрофа за шпанску републику. Због изостанка британске и француске интервенције

Народни фронт није се ни помакао с места. Њихово ускраћивање подршке шпанској демократији осудило је Републику на пропаст (Или, 2007, стр. 367, 372, 373). Из тог разлога, када су 1939. социјалдемократе оптужиле комунисте за „издају“ поводом потписивања пакта о ненападању између СССР-а и нацистичке Немачке, комунисти су знали како да се поставе и шта да одговоре. Они су сматрали да се највећа издаја догодила управо кад су владе Британије и Француске – а с њима и Лабуристичка партија и Француска секција радничке интернационале (СФИО) – претходно игнорисале шпанску Републику 1936, уништиле чехословачку демократију Минхенским споразумом 1938. и одбиле совјетску понуду за антихитлеровску сарадњу. И Радничка и социјалистичка интернационала (ЛСИ), удружење западноевропских социјалдемократских партија, дуго је одбијала ту одговорност, све док је, у јуну 1939. године, њен секретар Фридрих Адлер није прогласио мртвом (Или, 2007, стр. 377).

#### 1.4. ИНТЕГРИСАЊЕ У МОДЕЛ ПАРЛАМЕНТАРНЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

Зато се може закључити да, кад год су се нашли на важној историјској проби, социјалдемократи никад нису смогли снаге да се баце у вртлог истинске побуне. Августа 1914, у превирањима 1917–18, у кризи демократије која је захватила средњу Европу почетком 30-их година XX века или за време француског Народног фронта, социјалдемократи и социјалисти су, чак и када су се налазили у опозицији, одбијали да се одрекну легализма и крену у отворен сукоб са државом поводом круцијалних и драматичних унутрашњих и спољних дешавања и криза. Убудуће ће они увек осуђивати позиве „милитантних“ група на ванпарламентарну борбу и директну акцију и тежити да буду званично признати као „умерена“, „одговорна“ партија уставног поретка која не жели ништа друго до да обавља своју „посредничку“ улогу. Пристојност и умереност постале су правило.

Одбацивши бољшевички модел револуције социјалдемократе су се слепо ослониле на парламентарна правила, упале у клопку психологије процедурализма и заувек се одрекле борбе. То ограничавање социјалдемократске имагинације на политички оквир парламентарне демократије и легализма унутар очуваног, и само донекле реформисаног, капиталистичког друштва била је главна одлика њиховог деловања током читавог међуратног, али и послератног периода (Или, 2007. стр. 330). Политичку улогу, у том смислу може се рећи десне социјалдемократије, веома је до-

Ђро описао један од њених немачких вођа, као улогу „лекара крај постеле болесног капитализма“. Наиме, уместо да га дотуку и сахране, социјалдемократе су капитализам покушавале да спасу и одрже у животу. Тако су они све боље испуњавали улогу традиционалних буржоаских либералних партија (Медведев, 1986, стр. 253).

## 1.5. ПРЕДРАТНА ЛАБУРИСТИЧКА ПАРТИЈА

Тај процес био је нарочито јасно препознатљив у Британији, где је у оквиру двопартијског система Лабуристичка партија постепено преузимала улогу либерала који су опстали, али као политичка снага постали безначајни. Прагматизам, механичка политика и компромисерство карактеристични за социјалдемократе у целини (Или, 2007, стр. 484) посебно су се испољавали у унутрашњој политици Лабуристичке партије. И лабуристи су морали да се суоче са британском верзијом радничке побуне из периода 1917–1921. Наведени конституционализам, који је касније прихванат здраво за готово, морао је бити осигуран кроз огорчену борбу с много радикалнијим социјалистичким приступима. Тако, иако је нови Статут Лабуристичке партије из 1918. повезао социјализам са друштвеним власништвом (Тачка IV), наглашено је да то треба спровести искључиво парламентарним средствима, што је искључивало сваки облик директне радничке акције коју су заговарали многи симпатизери лабуриста (Или, 2007, стр. 333–334).

Ремзи Макдоналд и тадашње лабуристичко вођство пронашли су заједнички интерес са конзервативцима у томе да се Лабуристичкој партији обезбеди статус друге партије, јер су много радикалнији облици демократије могли да буду поражени само ако масе „буду имале праве и умерене представнике у државном савету“. По речима конзервативног лидера Стенлија Болдвина, први циљ био је „нестанак Либералне партије... Следећи корак мора да буде елиминација Комунистичке партије од стране лабуриста. Онда ћемо имати две партије: партију деснице и партију левице“ (Или, 2007, стр. 334). Ове речи одлично илуструју начин на који се, путем политичке инфраструктуре капиталистичког поретка, спроводило неутралисање и елиминисање комунистичке „претње“ и „опасности“ од револуције у свим земљама западног света. Нећемо, као комунистичке земље, формално забранити (радикалну) опозицију, већ ћемо је ефикасно сузбити инсталирањем њеног сурогата у политичком систему парламентарне демократије и наметнути тај систем као оличе-

ње политичке демократије уопште. Па макар се тај „демократски плурализам“ изродио у дуализам („утолико боље“), тј. свео на две партије које се непрестано смењују и одржавају на власти. „Конституционализовање“ лабуристичке визије имало је стога одлучујући значај јер је искључило ванпарламентарну директну акцију. Поштовање парламентарне линије подразумевало је осуду свих других облика друштвеног деловања који су тада (још увек) били актуелни, од акционих савета, штрајкова због високих станарина и протеста незапослених, до „попларизма“ и маштовитих локалних социјализама. Изнад свега, оно је значило одбацивање „неуставних“ облика политичке конфронтације, попут Генералног штрајка из маја 1926. (Или, 2007, стр. 334–335). Зато не чуди да, када је програм национализације био усвојен на конференцији Лабуристичке партије децембра 1944. у тој „мешовитој економији“, која је постала затим водеће начело целокупне социјалдемократије, није било ничег радикалног. Сваки облик самоуправљања, радничке контроле или неке друге системске алтернативе капитализму био је одбачен. Нови модел државне корпорације само је заменио једну управљачку бирократију другом, што за раднике није била значајна промена. Током спровођења тог програма, показало се да национализација не пружа основ за управљање националном економијом, јер није било основано ниједно тело које би се бавило централним и дугорочним планирањем. Дакле, државном власништву недостајао је снажан социјалистички садржај: оно није подстицало ни економско планирање ни услове за демократско самоуправљање или друштвену одговорност (Или, 2007, стр. 398, 399). Революционари су због овога британску Лабуристичку партију сматрали типичном реформистичком партијом, безбојном, без правца и перспективе, чији је циљ да постигне ситне промене и коначно оствари социјалну државу, а не истинско социјалистичко друштво (Лакер, 1999, стр. 56).

#### 1.6. ФРАНЦУСКИ СОЦИЈАЛИСТИ ЛЕОНА БЛУМА

Сличне појаве и процеси дешавали су се и другим земљама са социјалистима на власти. Када се предратни вођа француске социјалистичке партије Леон Блум вратио из немачког заробљеништва, „схватио је“ да социјализам мора да се лиши неких „превазиђених“ елемената; нагласак је требало ставити на слободу и људска права, не на класну борбу. У складу с тим, социјалистичка партија треба да постане народна радикална партија, а



не пролетерска (Лакер, 1999, стр. 186). У октобру и новембру 1947. велики штрајкови избили су у Француској. Штрајкачи предвођени комунистима заузели су француске руднике; било је масовних демонстрација и отворен изазов упућен је француској социјалистичкој влади. После малог оклевања на самом почетку, Жил Мош, министар унутрашњих послова из редова СФИО, добио је пуна овлашћења да „решити ситуацију“, што је и учинио без великих тешкоћа (Лакер, 1999, стр. 193).

## 2. ПЕРИОД ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТскоГ РАТА

Овакво социјалдемократско реформисање, а не револуционарно укидање капитализма, које је спроведено на Западу представља, по речима Ерика Хобсбаума (2004), једну од иронија двадесетог века: „Иронија... је у томе да је најтрајнији резултат Октобарске револуције, чији је циљ био глобално свргавање капитализма, био тај да је спасла свог противника – и у рату и у миру – а то значи, тако што му је пружила подстицај у виду страха, да се реформише после Другог светског рата, и тако што га је успостављањем популарности економског планирања, опремила неким од поступака за његову реформу“ (стр. 13–14). У страху од социјалистичке револуције и уопште јачања утицаја комунистичких партија и СССР-а унутар западног дела света, чак и конзервативне владе западних земаља прихватиле су социјалне реформе како би сачувале базични капиталистички систем, док је западна социјалдемократија овој стратегији дала ранг водеће идеје. Владујућа капиталистичка класа показала је спремност да се одрекне дел(ић)а своје моћи и богатства како би успела да задржи остатак који је, у томе се баш ништа није променило, и даље чинио големи део. Тако су се социјалдемократске и социјалистичке партије које су биле тако истакнуте у западној Европи после рата спремно уклопиле у нови реформисани капитализам, и више од тога, постале његова политичка и идеолошка предводница. Прагматични Скандинавци оставили су свој приватни сектор нетакнут. Британска лабуристичка влада из 1945. године, како смо видели, није чинила ништа да озбиљно реформише систем и показивала је недостатак интереса за планирање који је запањујући. Левица се у целини усредсредила на побољшање услова својих гласача из радничке класе и на социјалне реформе у ту сврху. Пошто нису имали алтернативно решење осим да позивају на укидање

капитализма, који ниједна социјалдемократска влада није знала како да укине, нити је то покушала, морали су, да би финансирали своје циљеве, да се ослоне на снажну капиталистичку привреду која ствара богатство (Хобсбаум, 2004, стр. 207).

Незабележени капиталистички дум испунио је социјалдемократе великим оптимизмом, који више није био надахнут вером у неизбежни колапс капитализма већ хуманистичким убеђењем у његов просперитет, у веровање да је могућ и потребан капитализам „са људским лицем“. Социјалистички стратеги прихватили су општи просперитет као адекватну замену за укидање капитализма, за које ионако нису имали никакав план. Сасвим је нестала револуционарна реторика која упућује изазов државној власти (Или, 2007, стр. 426). Тако су социјалдемократе, величањем институција „државе благостања“ учиниле капитализам прихватљивим чак и за раднички покрет (Штрасер, 1996, стр. 11). То је постало очигледно и у програмима западноевропских социјалдемократских партија. Крајем педесетих година све партије те идеолошке оријентације на континенту дошле су до закључка да је велики део њихове старе социјалистичке доктрине „чист баласт“ и да га се „треба решити“ (Лакер, 1999, стр. 188). Тако су све одредбе о друштвеном, јавном власништву над средствима за производњу избачене из програмских докумената готово свих социјалдемократских и социјалистичких партија. Уместо ових „застарелих“, „превазиђених“ одредаба, унете су оне које су изражавале нови приступ – инаугурисана је „мешовита привреда“, у којој се превага базично даје приватном сектору, а подруштвљавање средстава за производњу долази у обзир само изузетно (Марковић, 1986, стр. 17).

## 2.1. ОСНИВАЊЕ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ИНТЕРНАЦИОНАЛЕ И ДОКТРИНА „ДЕМОКРАТСКОГ СОЦИЈАЛИЗМА“

Јула 1951. године у Франкфурту основана је Социјалистичка интернационала, као обнова и наставак предратне Радничке и социјалистичке интернационале. У декларацији усвојеној на њеном оснивачком конгресу, под називом *Циљеви и задаци демократског социјализма*, као водећа идеја покрета означава се, дакле, „демократски социјализам“. Дакле, још увек је реч о социјализму, каквом таквом. Али зато је нагласак на изразу „демократски“ – „демократија“ је кључни појам ове Декларације. Инсистирање на демократији као носећем појму указује на идеолошки отпор и супротстављање полувековном непријате-

љу, наиме, комунизму и комунистима и њиховим претензијама на социјалистички пројекат. Оптужба комунизму насталом „бољшевичком револуцијом у Русији“ је била: социјалистички пројекат није могућ „под диктатуром једне партије“ и на „демократски начин“. Ове оптужбе у Декларацији упућене „међународном комунизму“, које су много конкретније и оштрије него оне упућене самом капитализму указују на један трајнији закључак у погледу карактера западне социјалдемократије – од самог почетка њен главни противник није био капитализам, већ комунизам. Тако је борба против капитализма и његових достигнућа уступила место политичко-идеолошком рату против комунизма. Стога је и Социјалистичка интернационала од самог почетка представљала владајуће и друге, већином западне партије, које су формално напустиле идеју и пројекат социјалистичке револуције, светске или не, а у већини случајева чак и веровање у Марксове идеје (Хобсбаум, 2004, стр. 338). Од социјализма је остала апстрактна љуштура. Регресија изворне социјалистичке демократије из периода пре 1914. прво на „демократски социјализам“ 50-их, а затим на „социјалдемократију“ 90-их година XX века, говори о разводњавању појма социјализма једнако као и о тупљењу идејне оштрице, која, сходно томе, на крају сасвим и нестаје из социјалдемократског друштвено-политичког имагинаријума. Хоризонт капиталистичке друштвено економске формације постаје тако одређујући за социјалдемократски пројекат: усвајају се његови основни идеологеми – парламентарна демократија, слободно тржиште, а у центру свега, приватна својина. Социјализам је само поправак, такоређи шминкање капитализма, а ни у ком случају његово радикално уклањање, поготово не „насилним“ револуционарним путем. И сама реч револуција постаје готово прокажена (осим уколико се не ради о револуцији самог капитала). Штавише, појмова радничке класе, класне борбе и револуције уопште нема у Декларацији. Куриозитет јесте да је и сама реч „радничка“ избачена из дотадашњег назива ове „Интернационале“ (зато и социјалдемократске партије себе све више доживљавају као „народне“, а не као класне). Када критикује „диктатуру једне партије“, што наравно није само по себи бити спорно, она, међутим, не иде даље од фетишизације постојеће вишепартијске „демократије“; политичка демократија се тако за социјалдемократе своди на оно што већ постоји у капитализму (прихватање вишепартијског система је чак дуго био услов за пријем у Социјалистичку интернационалу). Зато неки овој и

оваквој „Интернационали“ одричу чак и било какав социјалдемократски садржај – она „представља скуп партија релативно веома разнородних доктринарних, политичких и других опредељења са свих континената; за многе од ових партија у програмском смислу могло би се рећи да немају никакве везе са оним за шта се уобичајено каже да је 'социјалдемократско'" (Марковић и Стојиљковић, 2007, стр. 10).

У складу с тим, када говори о „јавној својини“, Декларација не пропушта да каже да „социјалистичко планирање не подразумева јавну својину над свим средствима за производњу“ и да је оно „компатибилно са постојањем приватне својине у значајним областима“ – „структура дате земље одлучује о обиму јавне својине и облицима планирања“. Дакле, друштвена својина је само један од облика својине за социјалдемократе, она нема неко посебно, привилеговано место; на тај начин се и економска демократија, након политичке, своди на оно што је сам капитализам достигао у свом развоју и што не треба суштински мењати. Социјалдемократе сматрају, у „опреци“ спрам правоверних (нео)либерала, да се приватној својини и тржишту не допусти баш тотални монопол над средствима за производњу; потребно је нешто оставити и за саму заједницу. Тзв. мешовита, социјално-тржишна привреда јесте крајњи домашај социјалдемократског пројекта – социјализам је за њих само један састојак у коктелу државног капитализма који овоме треба да побољша укус, како би постао прихватљивији идеалима апстрактно замишљене „слободе“ и „социјалне правде“, на које се социјалдемократи тако често позивају. Тренутак када се досете „екстремнијих“ социјалистичких захвата у економији јесте када претрпе пораз на изборима и то услед минорног социјалног успеха који прати сваки пројекат оријентисан на „реформу“ постојећег капиталистичког система, а не на његово радикално мењање.

## 2.2. ПРОГРАМИ СОЦИЈАЛДЕМОКРАТСКИХ ПАРТИЈА С КРАЈА 50-ИХ ГОДИНА

Новом доктрином „демократског социјализма“, који је постао главно гесло Социјалистичке интернационале и њених чланица, њихови циљеви су се дефинисали на крајње уопштен начин, концентрисани око крајње апстрактне идеје „слободе“, лишени до тадашње класне и револуционарне (бар) реторике: „Слобода, правда и солидарност су основне вредности социјалистичког хтења“ (немачки социјалдемократи); „социјалисти хоће такво

друштвено уређење... чији је циљ слободан развој људске личности“ (аустријски социјалисти); „слобода, демократија, социјална правда и општа добробит“ (швајцарски социјалдемократи) (Марковић, 1986, стр. 19). Многи други аспекти идентитета изван класног, или у недефинисаном односу с класним, постали су део водећих политичких дебата. Средишњи положај класе као друштвено-историјске, али и као политичке категорије се губио (Или, 2007, стр. 8). Тако је језик класне борбе, који је почивао на тези о непомирљивом сукобу у економији, нагло атрофирао (Или, 2007, стр. 426). Нова стратегија померила је приоритете – од примарног значаја радничке класе ка постепеном растакању класне структуре и формирању широких друштвених и политичких коалиција (у том погледу најупечатљивије „велике коалиције“ СПД-а и Хришћанске демократске уније у Немачкој у периоду 1966–1969. године). Уместо класној борби, социјалдемократски ревизионисти потпуно су се посветили изборима. Њихове партије постале су „народне партије“ (како смо видели већ код Блума) с променљивом изборном подршком (Или, 2007, стр. 427). Класна борба замењена је политиком сталног раста дохотка (Лакер, 1999, стр. 189).

Програм СПД-а из 1959. године, усвојен на партијском конгресу у Бад Годесбергу, први је формулисао тај нови „модернизован“ приступ западне социјалдемократије. Све приче о укидању капитализма, марксизам, па и сама реч „социјализам“, били су одбачени. Мешовита привреда са свом пратећом архитектуром социјалне државе измирила је социјалдемократе с приватним власништвом и његовом доминацијом (Или, 2007, стр. 427). Програм је пронашао суштинску социјалдемократску формулу за слободно тржиште: „Конкуренција треба да буде присутна колико је год могуће – планирање само колико је нужно!“ (Тобиас, 2012, стр. 79). Западнонемачка социјалдемократија и даље задржава стари став о јавној својини из Годезбершког програма из 1959. Она, наиме, сматра да је јавна својина сврсисходна и потребна само у оним случајевима када приватно власништво не може да обезбеди постојање снажних привредних организација (Смиљанић, 1977, стр. 161). И аустријска партија је у свом новом програму из 1958. нагласак ставила на „слободе и друштвену правичност“, а холандска Партија рада, којој је после рата британска Лабуристичка партија била узор, одлучила је 1959. да се убудуће усредсреди на „конструктивни рад унутар постојећег друштвеног оквира“. Исте године швајцарски социјалдемократи

одrekli су се многих традиционалних марксистичких начела (Лакер, 1999, стр. 189). До 1960. социјалисти су углавном одбацили идеју о укидању капитализма (Или, 2007, стр. 429). Европски социјализам више није био револуционаран ни у теорији ни у пракси (Лакер, 1999, стр. 189). Зато не чуди да се на једном месту каже да се „под савременом социјалдемократијом обично подразумевају оне партије које већ више од пола века настоје да се представе и афирмишу као главна алтернатива револуционарном марксистичком радничком покрету“ (Приклмајер-Томановић, 1977, стр. 145), а на другом да је „током целог периода између 1945. и 1989. демократски социјализам био главни и неуморни противник марксистичко-лењинистичке и стаљинистичке теорије и праксе“<sup>5</sup> (Штрасер, 1996, стр. 7).

### 2.3. КРИТИКА МАРКСА И МАРКСИЗМА

Потцењивачки тон и агресивно оспоравање не само марксистичких начела револуције и диктатуре пролетеријата већ и самог Маркса постали су неретка појава међу социјалдемократама почев од 60-их и 70-их година прошлог века, упоредо са појавом прве озбиљније послератне кризе капиталистичког система и јачања радикално-марксистички оријентисаних појединаца, покрета и организација у друштву. Тако је један Аустријанац изразио мишљење да је „марксизам застарела теорија која се тиче само једног специфичног раздобља повијести“, док један швајцарски социјалдемократа иде дотле да тврди да је „Марксдова теорија као општа теорија социјализма за данашње време реакционарна“. Слично овим тоновима, британски лабуристички вођа из тог периода Харолд Вилсон је једном, себи својствено, изјавио да у свом животу никада није успео прочитати више од неколико страница *Капитала* (Медведев, 1986, стр. 259). А вођа немачких социјалдемократа Вили Брант у потпуности је одбацивао марксистичке идеје и анализе класног карактера буржоаског друштва, нужности уништења буржоаске државе и њеног замењивања диктатуром пролетаријата и неминовности пауперизације пролетаријата. Брант је сматрао да треба напустити „лењинистичко тумачење Маркса“, које марксизам још увек повезује са „завереничким традицијама руског револуционарног подземља“ и преиспитати „врсно осавремењивање марксизма“ које је, по њему,

<sup>5</sup> Тадашњи немачки социјалдемократа Јохано Штрасер.

извршио Едуард Бернштајн (Медведев, 1986, стр. 258). И касније су се могле чути овакве антмарксистичке оцене од стране социјалдемократа. У једном социјалдемократском зборнику из 1996. класна борба је проглашена „митом“ (Митровић, 1996, стр. 37), а „у западним друштвима сваки социјалиста мори схватити пре или касније да диктатура пролетаријата не може проћи. Овај процес није био кратак, дуг пут је био од Едуарда Бернштајна до Бада Годесберга. Али, одлука је била јасна и социјалдемократија је прочистила свој пут“ (Витањи, 1996, стр. 33).<sup>6</sup> „Социјалдемократска читанка“ у издању Фондације Фридрих Еберт под покровитељством СПД-а закључује: „Експеримент државног социјализма, који се заснива на учењима Маркса је доживео неуспех, а његови теоретичари су дискредитовани. Чињеница је, да до сада није пронађена ни једна алтернатива економском поретку, који се темељи на тржишној ефикасности и приватној својини, а која је функционисала и положила тест у пракси. Маркс је био бољи аналитичар него саветник. Из његовог учења не проистичу никаква решења која би се могла применити у пракси, а његове прогнозе се нису обистиниле“ (Фаут, 2012, стр. 24). Питамо се шта би сви ови социјалдемократски критичари и мрзители Маркса и марксизма рекли за ренесансу Марксових идеја и анализа након и поводом избијања светске финансијске и економске кризе 2008. која је довела до низа дела најпознатијих светских интелектуалаца који сви одреда сведоче да је Марксова мисао (поново) жива и актуелна? (Иглтон, Џејмсон, Балибар, Ватимо, Жижек, Бадју итд.).

#### 2.4. РЕФОРМИЗАМ И ЕВОЛУЦИЈА *VERSUS* РАДИКАЛИЗАМ И РЕВОЛУЦИЈА

Као што смо видели, темељно начело социјалдемократије је реформизам, а не револуција. Чак се може рећи да комунисте и социјалдемократе није толико поделила различитост њихових крајњих циљева (бар не тада и тамо где и једни и други говоре о остварењу социјализма као циља), колико потпуно различити ставови о методама њиховог остваривања. Управо је то поделило Руску социјалдемократску партију на бољшевице и мењшевице, а касније и читав социјалистички покрет на комунисте и социјалдемократе. Ови последњи сматрају да се социјализам може градити само у друштву с високо развијеном капиталистичком

<sup>6</sup> Иван Витањи из тадашње Мађарске социјалистичке партије.

привредом, и то постепено уз подршку већине становништва и ослањајући се на постојеће „демократске институције“. Суштина је у томе да се прелаз у социјализам може, штавише да се мора остварити, низом реформи, а не насилном револуцијом и привременом или трајном диктатуром (Медведев, 1986, стр. 266). За разлику од тога, комунисти обично одбацују сваку могућност прелаза из једног друштвено-економског система у други искључиво путем реформи (Медведев, 1986, стр. 267). Они се ту наравно позивају на чувено места с краја *Комунистичкој манифестацији*: „Комунисти с презиром одбијају да крију своје погледе и намере. Они отворено изјављују да се њихови циљеви могу постићи само насилним рушењем читавог досадашњег друштвеног поретка“. Комунисти су свесни да су најважније тековине демократије увек оствариване захваљујући револуцији (Или, 2007, стр. 10). За разлику од социјалдемократа, они нису одустали од питања да ли је мирни пут у социјализам уопште могућ, с обзиром да ниједна владајућа класа није спремна без отпора да сиђе са историјске сцене, односно да се одрекне власти. Те дилеме нарочито је појачао пораз прве револуције која се покушала извести мирним путем, у Чилеу (Приклмајер-Томановић, 1977, стр. 20).

Социјалдемократи су, међутим, задовољни да раде за миран и постепен прелаз ка својим циљевима. Социјалдемократи нису, нити желе бити револуционари. Они су реформисти и то сматрају својом највећом врлином. Некадашњи вођа аустријских социјалиста Бруно Крајски у том погледу је рекао: „Где год постоји модерно индустријско друштво, социјални развој не детерминису револуције. Оне не представљају политичку категорију од стварног значаја. Морамо отворено признати да се друштво може изменити једино у непрестаном процесу реформи“ (Медведев, 1986, стр. 266). Немачки социјалдемократски вођа Г. Вернер потврђује исти став: „Капитализам није нешто што се може срушити. Морамо се бринути о томе да га мењамо“. Вође британске Лабуристичке партије деле исто мишљење. Ричард Кросман је 1952. издао збирку *Нови фабијански есеји* у којима су циљеви британског лабуристичког покрета дефинисани на следећи начин: „Прави циљ лабуристичког покрета се одувек састојао у придобијању нације за социјалистички модел права и вриједности, а не у драматичном освајању власти од стране радничке класе; у добровољном прихватању чињенице да је социјализам потребан, а не у насилном уништењу једног економског система и његовој замени другим“ (Медведев, 1986, стр. 267). Зато се чини да је у



очима социјалдемократа савремени капитализам још увек играо напредну улогу. С тим у вези, Вили Брант је рекао: „Морамо ли ми на нашем делу глобуса одбацити предности тржишне привреде? Морамо ли преузети ризик изградње привреде којом ће се управљати из једног центра? Мислим да сво наше промишљено искуство говори против нашег прихватања таквог пута, а за наш све већи и разгранатији развој тржишних снага и конкуренције“ (Медведев, 1986, стр. 271). Не чуди да под притиском либерала с којима је била у коалицији од 1969. године СПД није успела да измени Закон о јавним службама, који је тих кризних година довео до праве хајке на левичаре у Немачкој, укључујући и социјалдемократску крајњу левицу, и створио атмосферу несигурности и страха (Смиљанић, 1977, стр. 161). А Брантов партијски колега и наследник на месту немачког канцелара Хелмут Шмит касније је потврдио овај начелни став СПД-а, рекавши да је „једина разумна могућност систематско и постепено мењање друштва путем посебних реформи“. Шмит такође одбацује разлику између реформи које стабилизују (капиталистички) систем и оних које га мењају, присутну у дебатама унутар СПД-а, будући да, по њему, „свака социјална реформа мења друштво, па, према томе, и систем“ (Медведев, 1986, стр. 268). Радикални млади социјалисти у СДП-у нису имали нимало разумевања за такве аргументе својих лидера. Они су и даље захтевали национализацију свих кључних сектора западнонемачке привреде и увођење система који ће контролисати и регулисати приватне инвестиције. Овај предлог, међутим, одбачен је на партијској конференцији у Манхајму 1975. (Медведев, 1986, стр. 271).

У споменутом социјалдемократском зборнику понављају се слични, са капитализмом помирљиви и према њему политички коректни, реформистички ставови. Револуционарном радикализму супротставља се „еволуциона реформација“ (Красин, 1996, стр. 59), а пролетерској револуцији „инкременталистичка“ политика као „једини пут за остварење напретка у интересу радног народа у сложеним савременим друштвима“ (Штрасер, 1996, стр. 8). „Капитализам и социјалдемократија се боре не као две тврђаве једна поред друге, већ као два принципа која коегзистирају и боре се у оквиру исте (капиталистичке – прим. М. К. и Р. М.) друштвене реалности. У последњих педесет година социјални принцип је ојачао и сада је уграђен у сам систем“ (Витањи, 1996, стр. 34). „Оно што остаје социјалдемократији, њеним присталицама и следбеницима, је да се боре за социјалистичке корекције

и побољшања модерног капиталистичког друштва. Један од најбољих примера у том погледу су шведски социјалдемократи и Шведска као земља. Новија историја ове северне земље је најбоља 'политичка лабораторија' за развој капитализма са 'људским ликом'" (Поповић, 1996, стр. 65). У таквом компромисерству и конфоризму с капитализмом, не чуди да се на крају и самом социјализму експлицитно пориче и одузима привилегован идеолошки статус: „Од суштинског значаја је питање места социјализма међу другим идеолошким и политичким трендовима. И историја и савремена пракса дају доказа да он нема основа да полаже право на неко изузетно место“ (Красин, 1996, стр. 57). Увиђајући да таква политика у суштини не угрожава основе капитализма, један део грађанских партија усвојио је многе елементе социјалдемократске политике. Овај процес обостраног приближавања социјалдемократских и већине грађанских партија, видљив нарочито 60-их и поновљен крајем 80-их и током 90-их година прошлог века, битно је смањио суштинске идеолошке и политичке разлике између њих (Смиљанић, 1977, стр. 162).

## 2.5. КРИЗА „ДРЖАВЕ БЛАГОСТАЊА“, (САМО)КРИТИКА РЕФОРМИЗМА И „ВРАЋАЊЕ СОЦИЈАЛИЗМУ“ КРАЈЕМ 70-ИХ

Криза капиталистичког система, незнатно побољшаног, али у својим фундаментима недотакнутог „државом благостања“, развејала је 70-их и почетком 80-их година илузије и оптимизам социјалдемократа, нарочито када су готово свуда изгубили власт. Услед чврсте интегрисаности већине социјалдемократских партија у постојећи капиталистички друштвено-економски систем, сва кризна стања капиталистичког поретка најнепосредније су се одражавала на стабилност политичког утицаја, пре свега, оних социјалдемократских партија, које су биле дугогодишњи носиоци власти, а тиме и директне одговорности за стање у својим земљама (Смиљанић, 1977, стр. 152). И њима је постало јасно да ни у једној од земаља у којима су социјалдемократске и социјалистичке партије у претходне четири деценије (повремено, а негде и у дужем временском периоду) биле на власти, нису остварене радикалне друштвено-економске промене, тј. није извршена социјална револуција. Спроведене су одређене реформе које су значиле заправо стабилизовање капиталистичког поретка, а не његово демултирање (Марковић, 1986, стр. 31); оне делотворне мере које би решиле растућу кризу капитализма и олакшале прелаз у социјализам социјалдемократа нису успеле пронаћи (Медведев,

1986, стр. 273). Комунисти су зато почели да осуђују социјалдемократе за лицемерство и обмањивање. Шведски социјалдемократи су, на пример, имали 40 година за остварење својих циљева, а јесу ли изградили социјалистичко друштво? Материјалне и социјалне прилике радника свакако су се побољшале, али унутар оквира капитализма (Медведев, 1986, стр. 271). Чак није било ни покушаја подржављења монополног капитала. Почетком 70-их година само је 9 од 50 највећих индустријских предузећа у земљи било под управом државе, њених општина и задруга; осталим предузећима управљало је петнаест традиционалних финансијских династија. Социјалдемократски вођа Олаф Палме морао је признати: „Све реформе које смо провели доживеле су велики успех, али, говоримо ли истину, тада морамо рећи да оне нису дотакле свакодневни живот у радном процесу“ (Медведев, 1986, стр. 272). „Касније се схватило да брз економски и друштвени развитак није никада изменио основни карактер нашег друштва као класног“, констатовали су шведски социјалдемократи. „Мере социјалне и пореске политике, као основни инструменти политике изједначавања класних разлика биле су“, приметио је шведски социолог Валтер Корпи, „само покушај да се исправљају последице неједнаке поделе власти у друштву, али се са овим средствима не могу променити основне структуре друштва које проузрокују неједнакости. Док постоје механизми, који стварају неједнакости, оне ће се и даље одржавати“ (Смиљанић, 1977, стр. 153). Када је услед тога и сличних разлога утицај Социјалдемократске партије ослабио 70-их година, те је на власти, на крају, заменила грађанска коалиција, постало је очигледно да се мора ићи другим путем. Француски социјалиста Роберт Фонтилон, разматрајући изборни пораз шведских социјалдемократа, рекао је: „Реформизам ће морати, како би остао себи доследан, пре или касније, напустити оквир реформи“. Та се критика може упутити и социјалдемократама у Норвешкој, који су, изузев у неколико кратких интервала, били на власти готово пола века, а такође и социјалдемократама у Данској и Британији, који су укупно имали власт у рукама више од двадесет година, али нису спроводили реформе неопходне за суштински преображај капиталистичког друштва. Слично је и са Западном Немачком: социјалдемократија је десет и више година била на власти без икаквог реалног напредовања у правцу социјализма (Медведев, 1986, стр. 272). Тако се реформизам, након вишедеценијског слављења и уздизања, у очима самих социјалдемократа нашао на удару. Разочарање и са-

мокритика заменили су некадашњу наду и апологетику. Вођа француских социјалиста Ги Моле је већ крајем 60-их признао: „Нити у једној земљи у којој су били на власти (у неким случајевима и читав низ година), социјалдемократи нису успели реформирати економски поредак“. Ни каснији вођа социјалиста Франсоа Митеран, иако мисли да „револуција није могућа и није пожељена“ и да је реформизам „једини могући смер акције“ није могао да не призна да су „опортунизам и издаја озбиљно компромитирали реформизам“ (Медведев, 1986, стр. 273).

Западноевропска социјалдемократија постала је свесна да првенственом оријентацијом на задовољавање материјалних потреба радника, тј. успешном применом већег броја мера државне интервенције, више није могла да изрази њихове пуне интересе и нове захтеве (Смиљанић, 1977, стр. 153). Кроз анализу друштва у коме су деловале, многе социјалдемократске партије дошле су до сазнања да тадашње економске и друштвене тешкоће произлазе, пре свега, из фундаменталних слабости постојећег друштвеног и економског система, те да није реч о пуким недостацима, који траже само мање корекције. Истовремено је почело да сазрева уверење да основне методе социјалдемократског покрета за изједначавање класних разлика – мере социјалне и пореске политике – нису показале очекиване и жељене ефекте. Социјалне реформе искључиво су утицале на стварање социјалне сигурности и побољшање материјалних услова за широке слојеве западноевропског друштва, на задовољавање краткорочних интереса и свакодневних потреба радничке класе, али оне нису обезбедиле суштинску измену друштвених и економских односа у земљама у којима су се социјалдемократске партије дуго година налазиле на власти (Смиљанић, 1977, стр. 153). Свесна раскорака између домета своје дотадашње доктрине и политике и потреба савременог западноевропског друштва и његове радничке класе, социјалдемократске партије западне Европе излаз из ових тешкоћа почеле су да траже углавном у „враћању социјализму“, повратку старим социјалистичким циљевима које су сасвим свесно и експлицитно одбациле 50-их и 60-их (Смиљанић, 1977, стр. 155). Неуспеси већине социјалдемократских партија на тадашњим изборима објашњавани су „непостојањем маркантног социјалистичког профила“ (Марковић, 1986, стр. 21). Тако је на годишњој конференцији Лабуристичке партије Велике Британије 1970. констатовано да је партија до те мере „разводнила своју социјалистичку особеност“, да бирачи не могу да учоче битније ра-

зликe између Лабуристичке и Конзервативне партије. Основни узрок тадашњег изборног неуспеха лабуриста, тражио се, пре свега, у чињеници „да у нашој визији има сувише мало социјализма“ (Смиљанић, 1977, стр. 155). „Партија мора поново успоставити јасно диференцирани смисао социјалистичког циља уколико жели да задржи подршку народа“, истицало се на конференцији (Марковић, 1986, стр. 22). У том контексту ревалоризују се неки стари социјалистички циљеви и начела који су напуштени педесетих година – укидање приватне својине, социјална једнакост – и поново се постављају захтеви за јавним власништвом и повећањем утицаја радника у доношењу одлука у предузећима, и за демократским планирањем (Смиљанић, 1977, стр. 155).

После дужих расправа у партији и на њеним годишњим конференцијама усвојен је низ резолуција и програмских докумената који су дали основа за састављање свеобухватног документа *Лабуристички програм за Британију*, који је коначно усвојен на Годишњој конференцији 1976. године. Најзначајнију промену лабуристи су извршили што се тиче подруштвљавања средстава за производњу. То је значило напуштање социјалдемократске илузије да се само парцијалним социјалним, пореским и другим реформама могу битније мењати друштвено-економски односи, уз опредељење за радикалан продор у приватно власништво (национализацијама, делимичним или потпуним преузимањем акција од приватних власника и развојем задругарства). Но, проширење јавног власништва био је нужан предуслов, али и само први корак ка суштинском мењању капиталистичких производних односа. Стога су лабуристи прокламовали као крајњи циљ „социјализацију“ национализованих индустрија, увођењем нових облика индустријске демократије и „социјалистичко привредно планирање“ (Марковић, 1986, стр. 24). Готово потпуни изборни дебакл и расуло француске СФИО партије довело је до обнове и оснивања Социјалистичке партије Француске јуна 1971. године, чиме је и код ове партије проглашен потпуни раскид са социјалдемократским доктринарном наслеђем и „враћање социјализму“ (Марковић, 1986, стр. 22). „Класна борба“, „социјална револуција“, „укидање капиталистичке експлоатације“, „подруштвљавање свих важнијих средстава за производњу“, „превазилажење етатистичке концепције друштвеног преображаја“ и постављање „самоуправљања“ као крајњег циља чине основу новог доктринарног опредељења ове партије. Реформе за које се сада залажу француски социјалисти, према њиховим тумачењима, немају

смисао побољшања постојећег система, већ су средство „напада на систем“, средство „успостављања новог система“. Није реч више о томе „да се сређује капиталистички систем, већ да се он замени једним другим“; циљ је „раскид с капиталистичким системом и стварна трансформација друштвених структура“ (Марковић, 1986, стр. 23).

Сличан процес дешавао се код Социјалистичке радничке партије Шпаније (ПСОЕ) која је вероватно најдаље отишла у истицању класне борбе и укидања капитализма. На свом конгресу, одржаном почетком децембра 1976. у Мадриду, првом на тлу Шпаније од завршетка грађанског рата, ова партија је у неколико усвојених резолуцију утврдила своју идеолошку основу, стратегију и тактику у тадашњем преломном развоју земље. ПСОЕ се дефинисала као „класна партија и самим тим марксистичка и демократска“, чији је циљ превазилажење капиталистичког начина производње узимањем политичке и економске власти у руке радничке класе и подруштљавањем средстава производње, расподеле и размене (Раденковић, 1977, стр. 245). За ПСОЕ обарање система који се темељи на класним неједнакостима и антагонизмима може се постићи „једино трансформацијом индивидуалног и групног власништва над средствима рада у заједничку својину целокупног друштва“. Она одбацује „могућност неограниченог и јединственог управљања капиталистичким системом“, залаже се за „радикалну трансформацију друштва“, за „укидање свих друштвених класа и њихово претварање у јединствену класу радника, власника производа свога рада“ (Марковић, 1986, стр. 23).

## 2.6. РАДИКАЛАН ПРОГРАМ И НЕРАДИКАЛНА ПРАКСА 80-ИХ

Међутим, оваква радикализација програма код свих социјалдемократских партија остала је само декларативна. Појачана идеолошка борбеност није праћена неким значајнијим практичним акцијама, па су револуционарни захтеви остали само мртво слово на програмском папиру. Социјалдемократске партије, када су дошле на власт, своју свакодневну политику и даље су водиле углавном на стари начин – настојањем да се ублаже жаришта криза, да се стабилизује привреда и постојећи систем, а не да се он битно мења (Марковић, 1986, стр. 26). Програм ПСОЕ из 1976. обећавао је социјалистички преображај с оне стране „просте реформе система“. Али, до 1980. то се изгубило без трага. Партија је била строго централизована око Фелипеа Гонзалеса. Када је до-

шла на власт 1982. социјалистичка влада одбацила је свој ранији радикализам, па и обећања о смањењу незапослености за 50 одсто и изласку из НАТО-а. ПСОЕ, који се некада представљао као најрадикалнија социјалистичка партија Европе, сада се показао као најтехнократскија, као оличење спектакуларне издаје социјалистичких идеја (Или, 2007, стр. 565). Чим је дошао на власт, ПСОЕ је демобилисао радничку класу и пресекао своје симболичке и емоционалне везе с традицијама радничког покрета. Под управом министра економије Мигела Бојера, он је спроводио неолибералну економску политику сличну десничарској политици владе Маргарет Тачер у Британији. Било је то срамно одбацивање властитог партијског програма, реприза заокрета који су нешто раније извели француски социјалисти (Или, 2007, стр. 569). Наиме, суочена с озбиљним унутрашњим и спољним тешкоћама у остварењу платформе „раскида с капитализмом“ и с неповољним привредним кретањима, нова, социјалистичка влада Француске одступила је од свог програма и одложила га „за боља времена“ (Марковић, 1986, стр. 29–30). Та нова политичка логика потрла је политичке разлике између социјалиста и конзервативаца на власти. Понекад је управо левица, а не десница, давала ритам. После 1982. Митеранова Француска и Гонзалесове Шпанија надметале су се са Британијом Маргарет Тачер у спровођењу неолибералне економске политике (Или, 2007, стр. 570).

- 
- ЛИТЕРАТУРА Витањи, И. (1996). Овде и сада – о социјалдемократији. У: Б. Марковић (ур.), *Међународни окрућли с'ио Социјалдемократија у Европи данас* (29–36). Београд: Институт за међународну политику и привреду – Friedrich Ebert фондација.
- Гомберт, Т. (2012). *Социјалдемократиска чиианка 1. Основе социјалдемократије*. Београд: Фондација Фридрих Еберт – Академија за социјалдемократију.
- Или, Ц. (2007). *Ковање демократије. Историја левике у Европи, 1850–2000*. Београд: Фабрика књига.
- Красин, Ј. (1996) Социјализам у трагању за једном новом парадигмом – неки руски проблеми. У: Б. Марковић (ур.), *Међународни окрућли с'ио Социјалдемократија у Европи данас* (53–60). Београд: Институт за међународну политику и привреду – Friedrich Ebert фондација.
- Лакер, В. (1999). *Историја Европе 1945–1992*. Београд: Сlio.
- Марковић, Б. (1986). *Социјалдемократи и социјалисти између хладној райи и геианџа*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.

Марковић, Б. и Стојиљковић, З. (2007). *Социјалдемократија и социјалдемократске странке*. Београд: Службени гласник.

Медведев, Р. (1986). *Лењинизам и зајадни социјализам*. Загреб: Глобус.

Михаиловић, С. (2005). *Пројрамски идентитет социјалдемократских партија*. Београд: Социјалдемократски клуб – Friedrich Ebert Stiftung,

Митровић, Љ. (1996). Социјалдемократска алтернатива – стратегија наде: могућности и ограничења једне стратегије развоја: У: Б. Марковић (ур.), *Међународни окрули с'ио Социјалдемократија у Европи данас* (37–44). Београд: Институт за међународну политику и привреду – Friedrich Ebert фондација.

Поповић, М. (1996). Да ли је демократски социјализам могућ као 'трећи историјски пут'. У: Б. Марковић (ур.), *Међународни окрули с'ио Социјалдемократија у Европи данас* (61–66). Београд: Институт за међународну политику и привреду – Friedrich Ebert фондација.

Приклмајер-Томановић, З. (1977). Различите концепције и путеви изградње социјализма у свету. У: Б. Марковић (ур.), *Зајадна Европа и социјализам* (15–29). Београд: Институт за међународну политику и привреду.

Приклмајер-Томановић, З. (1977). Стратегија комунистичке партије Француске у борби за социјализам. У: Б. Марковић (ур.), *Зајадна Европа и социјализам* (123–146). Београд: Институт за међународну политику и привреду.

Раденковић, Ђ. (1977). Демократска координација Шпаније – савремени облик савезништва левице. У: Б. Марковић (ур.), *Зајадна Европа и социјализам* (235–260). Београд: Институт за међународну политику и привреду.

Самарџић, Љ. (2014, 20. новембар). Није се склањао од судбине свог народа. *Политика*. Преузето са: <http://www.politika.rs/scc/clanak/311248/Nije-se-sklanjao-od-sudbine-svog-naroda>

Смиљанић, Б. (1977). Савремена схватања о друштвеном преображају. У: Б. Марковић (ур.), *Зајадна Европа и социјализам* (147–163). Београд: Институт за међународну политику и привреду.

Фаут, З. (2012). *Социјалдемократска чијанка 2. Економија и социјалдемократија*. Београд: Фондација Фридрих Еберт – Академија за социјалдемократију.

Хобсбаум, Е. (2004). *Доба експрема. Историја Крајкој двадесетог века 1914–1999*. Београд: Дерета.

Штрасер, Ј. (1996). Социјалдемократија – доктрина, улога и положај у западној Европи. У: Б. Марковић (ур.), *Међународни окрули с'ио Социјалдемократија у Европи данас* (7–12). Београд: Институт за међународну политику и привреду – Friedrich Ebert фондација.



Stefanović, M. (2014, 28. jul). Radnički pokret i izbijanje Prvog svetskog rata: izdaja Evropske socijaldemokratije i bankrotstvo reformizma. *Marks21*. Preuzeto sa: <http://www.marks21.info/istorija/radnički-pokret-i-izbijanje-prvog-svetskog-rata-izdaja-evropske-socijaldemokratije-i-bankrotstvo-reformizma>

MARIO N. KALIK

UNIVERSITY OF BELGRADE  
FACULTY OF PHILOSOPHY

RATKO M. MITROVIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA IN KOSOVSKA MITROVICA  
FACULTY OF PHILOSOPHY

---

SUMMARY

SOCIAL-HISTORICAL DEVELOPMENT AND POLITICS OF WESTERN SOCIAL  
DEMOCRACY AND SOCIALIST INTERNATIONAL  
(PART ONE: FROM WORLD WAR I TO 1989)

The history of Western social democracy and the Socialist International shows that it can hardly be a matter of true socialism and internationalism. On the inner and outer plan, it was primarily aimed at preserving capitalism and its defence against communism, while in the policy towards developing countries, marked by the association with imperialism and colonialism, it turned out that there was virtually nothing left of internationalism.

Abandoning these principles (even in their weakened social-democratic form) unsurprisingly led the "modern" left in the West today to a major historical defence again. Consciously allying with the dominant neoliberal capitalist stream, Western social democrats gathered around the Socialist International explicitly saying they would not work on any alternative, or even a more radical break with the order of neoliberal capitalism. They thus become and remain a conservative social force. Therefore, they cannot be of any help to those who are still struggling against this order.

**KEYWORDS:** Western social democracy; Socialist International; socialism; communism; Marxism; imperialism; capitalism.



Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons

Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 |

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).